

νά μᾶς τάποδειξει πῶς τόσα χάνουμε, ὁ Ἀντρεάδης σάν ἀργαῖος σοφιστὴς τοῦ ἀπάντησε·

— Ἀπόδειξέ μου λόγου σου πῶς δὲ χάνουμε τόσα!

«Οἱ γελᾶσαμε, μὰ κι ὁ Ἀντρεάδης βγήκε νικητὴς μὲ τὰ δεκαπέντε του δισεκατομμύρια. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Τριανταφυλλίδη οὔτε πεντάρη δὲν τοῦ τὰ λιγότεψε.

★

Δὲ θέλω νὰ πῶ ἂ θὰ ὠφελοῦσε πολὺ ἡ λίγο τὸν ἀγῶνα μὲ τὰ μεγάλα βιβλία του ποὺ σκόπευε νὰ γράφει, —μποροῦσε μάλιστα νὰ τὸν ὠφελοῦσε περισσότερο ἀπ' ἔτι κι ὁ ἴδιος φανταζότανε—λέω μοναχᾶ, κι αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια, πῶς τὸν ὠφελοῦσε σημαντικὰ τὸν ἀγῶνα μὲ τὴν πίστη του. Πιστὶς ὁπαδὸς τῆς Ἰδέας ὅσο λίγοι, καὶ πρόθυμοι νὰ τὰ θυσιάσει ὅλα γι' αὐτή, ἀφοῦ δὲ κι ὅ,τι εἶχε τὸ θυσιάσει—καὶ τὴ ζωὴ του ἀκόμα. Τέτιοι ἐργάτες ἀφοσιωμένοι τῆς Ἰδέας εἶναι πολὺτιμοι, γι' αὐτὸ κι ὁ θάνατος τοῦ Ἀντρεάδη, ἄδικος κι ἄγριος θάνατος, μᾶς θλίβει ὅλους σήμερα, ποὺ χάνουμε φίλο καὶ συνάδερφο ἀγαπητό, τέτιο φίλο καὶ τέτιο συνάδερφο ποὺ δὲ δούλευε μοναχᾶ σκυλῆσια γιὰ τὴν Ἰδέαν, κηρύχοντάς αὐτὴν γιὰ τὴ μόνη Ἐθνοσώστρα δύναμη, μὰ καὶ πιστεύε γλήγορα τὴν τελειωτικὴ νίκη τῆς, προσμένοντάς τὴν ἀπὸ μέρα σὲ μέρα.

Τοῦ «Νουμά» ἡ λύπη εἶναι ὀλωσδιόλου ξεχωριστή, γιὰτὶ μέσα στὰ τρία χρόνια τοῦ πρώτου φορὰ τοῦ τυχαίνει νὰ μαυροφορεθῇ γιὰ θάνατο δημοτικιστῆ—καὶ τέτιου μάλιστα δημοτικιστῆ, σάν τὸν ἄμειρο τὸν Ἀντρεάδη.

Δ. Η. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΟΔΙΕΣ

Α'. ΘΑΛΗ.—ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Ἀθήναι. Τυπογ. Παρ. Ἀθῶνῃ

Ἐδῶ καὶ δύομισι χιλιάδες χρόνια ζῶσε κάποιος Θαλῆς Μιλήσιος κ' εἶτανε καὶ σοφός. Ἡζερὲ τὴν τέχνη ν' ἀλλάζῃ τῶν ποταμίων τὸ δρόμο, νὰ προλογεῖ τὸ σκοτεινίσμα τοῦ ἡλίου, ν' ἀστρονομίῃ καὶ νὰ γεωμετρεῖ, καὶ γνώμη σάν τέτοια δίδασκε πῶς ἡ Γῆ κολυμπᾷ μέσα στὸ νερὸ τῆς κοσμολογίας ποὺ μισογεμίζει ἀκόμα τ' οὐρανὸν τὸ ἀστροκάρφωτος κουβούκλι. Κι ὁ Ἡρόδοτος τὸν εἶχε ἀπὸ καλοῦ τὸν κῆρ Θαλῆ τὸ Μιλήσιον. Μὰ κατὶ μοῦ λέει πῶς ἔσως ν' ἀλλάζε γνώμη κι ὁ γέρος ἔν ποτὶ τοῦ σφύριζε στ' αὐτὶ κανένας ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο πῶς γραμμένο εἶτανε νὰ ξαναγεννηθῇ ὁ Θαλῆς ὕστερα ἀπὸ εἰκοσιπέντε αἰῶνες καὶ ν' ἀναστηθῇ ὅχι πικρὸ φιλόσοφος μὰ ποιητὴς καὶ βουνοπακτής. Καὶ σίγουρα θὰ κουνοῦσε τὸ πατριαρχικὸ του σκαθόνι ὁ παπποῦς Ἡρόδοτος λέγοντάς πῶς ἔπειτα ἀπὸ τέτοιον ἐξύπνητο, ὕπνο μὲ ἄγριο δόλωμα ἄλλο θὰ σηκωθῇ μαχμουρλίκι κι ἔς εἶτανε μάννα στὴ φιλοσοφία ὁ ἔρῃμος ὁ μισὸς Θαλῆς.

Μὰ θίς ἀνάσταση θίς μετεμψύχωση θίς λαζαρεζόπνημα τὸ πράμα πολὺ δὲ σημαίνει, κ' εἴτ' ἐφτάσσορος εἶτε τσέλιγκας, κάποιος πάντα ἀπὸ τὰ βουνὰ μᾶς γράφει καὶ χρεὸς μᾶς νὰ καταλάβουμε τί κρίνει, αἴντα κατεβάζει ἡ τσούκα του καθὼς τὸ λέει κ' οἱ Χιώτες. Καὶ πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ πῶ πῶς δὲ βρίσκω μέσα στὸ νεόεγαλτο τοῦτο βιβλίον τὸν ἄνθρωπο μὲ τὰ φυσικά του καὶ τὸ χαρακτήρα του καὶ τίς κύριες ιδέες του. Μᾶς δείχνει μιὰ μόνη μερικὰ τῆς ψυχῆς του κι αὐτὸ ἄτελα, ἄβουλα, ἀφρόν-

τιστα. Δικαίωμα βέβαια ποὺ ποιητὴ νὰ ρίχνῃ τὸ φῶς τοῦ λυχνარიῦ του σὲ μερικά ξεχωρισμένα μόνο κομμάτια τῆς ζωῆς του. Μὰ τὸ ἀπαιτεῖ κ' ἡ τέχνη νὰ φανερώνεται καὶ νὰ σωματώνεται μέσα στὸ κομμάτι, μέσα στὸ συντρίμι ἀκόμα, ἐλόκληρη ἡ γεμάτη ζωὴ τοῦ πλείου ὁργανισμοῦ. Κ' ἔσως νὰ καταντῇ ἴσια ἴσια αὐτὴ ἡ θυμητικὴ ἀντιχρωμιά τοῦ σύνολου ποὺ λείπει, νὰ εἶναι τὸ πιὸ πολὺτιμο κατόρθωμα τοῦ τεχνίτη.

Αὐτὴ τὴν ἀναλογικὴ ἀντιπαράσταση, τὴν ποιητικὴ ἀντιβολὴ δὲν τὴν ξαγρίκησα παρὰ πολὺ σπᾶνια στὰ «Γράμματα ἀπὸ τὰ βουνὰ». Ὁ κ. Θαλῆς συμπεραίνω νὰ εἶναι ἄνθρωπος τοῦ σπαθιοῦ καὶ τῆς πράξης κι ἅμα ἔγραφε ἀπὸ τὰ βουνὰ πρέπει νὰ τὸ ἔκανε μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ τοῦ περισσεύει καιρὸς ἢ γιὰτὶ τὸν ἐσφιγγαν ἡ καταχνιὰ κ' ἡ γρίνια. Καὶ δὲ φαίνεται νὰ φρόντισε καθόλου, ἅμα τὸ ἀποφάσισε νὰ τυπώσῃ τὸ βιβλίον του, νὰ διαλέξῃ προσεχτικὰ, νὰ ψαλιδίσῃ καὶ νὰ ξαναχύσῃ σὲ πιὸ σφιχτὸ καλούπι τὸ ἄμετρο γραφομάζεμα ποὺ εἶχε σωριάσει στὰ ταξίδια του καὶ στὰ κενήματα του ἀπὸ τὴ Ροῦμελν ἴσαμε τὸν Κόζακ καὶ πέρα στὰ διάσελα τὰ Μακεδονικά. Δὲν ἀρνούμαι πῶς κάποτε βλέπει καὶ καλοβλέπει καὶ πῶς μερικὲς περιγραφές του ζωντανεύουν καὶ σφαιρικοῦν στὸ πᾶν—μιὰ μάλιστα, ἐκεῖ ποὺ ξαντικρίζει ἀπὸ κάποιο ζυγὸ τὸν κάμπο τῆς Θεσσαλίας χυμένο γύρω σὰ μεγάλη θάλασσα μισοσκιασμένη μέσα στὸ σούρουπο—καὶ τ' ἀγέρι σαλαγώντας στὶς ράχες ἀνέβαινε σὺν ἀντίπαλος κυματίζε σ' ἀερογίγλη, κ' οἱ φωτιές κάτω πέρα ποὺ καίγανε στὶς καλαμιές μοιάζανε σάν κατάφωτα καραβία, σὰ φῶτα παραλίας.

Μ' ἀρκετὴ δύναμη καὶ γοργάδα εἶναι γραμμένο καὶ τοῦ φυγόδικου τὸ ἱστορικὸ κ' εἶναι δίχως ἄλλο σ' αὐτὸ ἐπαινετὸς ὁ κ. Θαλῆς γιὰτὶ μᾶς ἔχουνε παραγορτάσει χρόνια καὶ ζαμάνια τώρα μὲ παρόμοια παρὰμύθια. Ἡ φιλολογία τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κλέρτη μόνο γιὰ Ψυχασάββατα πικρὸ κάνει καὶ χρειάζεται ἀληθινὴ τέχνη γιὰ νὰ τομῆσῃ κανεὶς σήμερα νὰ σταχυολογήσῃ στὰ σημασμένα της χωροφῆα.

Ὡς τόσο στὰ βουνήσια τοῦτα γράμματα σκεδὸν πάντα λείπει τὸ δούλεμα, λείπει τὸ διάλεγμα. Καὶ τὸ λαμπρότερο μάρμαρο πελέκημα περιμένει γιὰ νὰ γίνῃ ἀπὸ κοτρώνα τοῦ βουνοῦ θάξ ἄγαλμα. Ἔτσι κ' ἡ τέχνη θέλει σκάλισμα, θέλει φιλοδουλειά, θέλει σμιλᾶρι καὶ στιλιζωτήρι. Εἰπωμένο τὸ ἔχουν πῶς ὁ καλοθεμένος ποιητὴς πρέπει πρῶτα νὰ εἶναι γέρος κι ἀνοιχτοματῆς κριτικός.

Τὸ ὕφος τοῦ κ. Θαλῆ φαίνεται σὰ νὰ τὸ στράβωσε κι ὅλας τὸ διάβασμα γαλλικῶ βιβλίου, μὰ πέρα πάνω ἀπ' ὅλα ἡ ἀκαταδεξιά κ' ἡ ἀφροντισία του γιὰ τὴ γλώσσα ποὺ γράφει. Τέτοιον χάος γλωσσικὸ εἶναι σπάνιον παθολογικὸ φαινόμενο. Οἱ πιὸ ἀντίθετοι τύποι κ' οἱ πιὸ ἀνάρμοστες λέξεις κουτουλᾶνε στὴν ἴδια σελίδα, στὴν ἴδια γραμμὴ. Διαβάστε: «Ἐβλάμε, οὖν, τίς φωνές» (σελ. 18), «σκοινένιο δίκτυ» (σελ. 18), «καλόγηρος» καὶ «καλόγερος» (σελ. 24), «ὁλο βρέχει ἐσχάτως» (σελ. 64), «τουρεκιά» καὶ «τυφεκῆθρες» (σελ. 96 καὶ 16), «ἀεορτή» καὶ «γιουρτινά» (σελ. 14, ἀράδα 14). Ἀλήθεια στὰ διορθώματα τὸ «γιουρτινά» γίνεται «ἀεορτινά» μὰ νὰ μοῦ τρυπήσουν τὴ μύτη ἂν τὸ χερσόγραφο δὲν ἔχει «γιουρτινά».

Κ' ἡ ὀρθογραφία εἶναι ὅπως διόλου φανταστικὴ. Ἔσως νὰ παρατηροῦσε κανεὶς πῶς καὶ στὸ 16ο αἰῶνα στὴ Γαλλία τὰ ἴδια περίπου κάνανε κι ὁ du Bellay κ' οἱ ἄλλοι, μὰ τότε γλωσσολογία δὲν ὑπάρχε καὶ σήμερα φτάνει λίγη προσοχὴ γιὰ νὰ μπορῇ κανένας νὰ γράφῃ μὲ κάποια λογικὴ κανονισμένη καὶ σὲ μορφή συστηματικὴ.

Βρισκόμαστε ὅμως σ' ἐποχὴ μεταβατικὴ κι ἀνακατωμένη κ' ἡ ἁσέβεια γιὰ τὴ γλώσσα λογίζεται παλληκαριά καὶ γούστο καὶ λεύτερη τέχνη. Τῆς πειθαρχίας ἡ ἀνώτερη ἠθικὴ κ' ἡ ἀχάλαστη ὁμορφιά δὲν ἔχουν ἀκόμα νοηθῇ ἀπὸ πολλοὺς ποὺ γράφουνε σήμερα τὴ δημοτικὴ. Καταχνιὰ μουχλιασμένη τοὺς σκοτίζει καὶ τίς ιδέες καὶ τὴ μορφή ποὺ τοὺς δίνουν, κ' ἔχουνε τόσο συνηθίσει στὴν κλεισούρα τοῦ σχολεῖο καὶ στὴν κρεμανταλολογία τῆς ἀνομιᾶς, ὥστε καὶ νὰ βασιζοῦν κάποια αἰσθητικὴ ἀλλόκοτη καὶ ξαγριωμένη στὰ διδάγματα καὶ τίς κακὲς συνήθειες ποὺ κληρονόμησαν ἀπὸ τέτοια ἀνατροφή. Δὲν ἔχουνε κἂν καταλάβει μερικοὶ πῶς λέξη κ' ἰδέα εἶναι δύο μορφές τῆς ἴδιας οὐσίας, πῶς εἶναι ἀχώριστες. Τῆς ἰδέας ἡ καθάρια πλαστικὸς ἄπαιτε κ' ἐπιβάλλει λίξες γερές καὶ διαλεχτὲς καὶ τεχνοδολεμένες. Δὲν ὑπάρχει, δὲ στέκεται ἰδέα ζήσην ἢ δὲν μπορῇ ἄμεσα καὶ θετικὰ νὰ σωματωθῇ σ' ὀρθὸ τυπικόν, σὲ κατάλληλο καὶ φωτεινὸ λεχτικόν. Εἶναι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, παρὰξενὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς πῶς γίνεται νὰ γράφῃ ὁ ποιητὴς μὲ ταλίντο κι ὅμως νὰ μὴν ξέρῃ τὴ γλώσσα του. Μποροῦσα νὰ προσθέσω ἰδῶ καὶ μερικά λόγια ποὺ ξάστερα ξεκαθαρίζουν τὸ πράμα:

«Καλαιστησία, τέχνη, ταλίντο, ἀρτὰ καθαρὰ ἢ δὲν ὑπάρχουνε. Ὅταν κανεὶς τὰ γυρεύει μόνον του, πέφτει ὅω· σημασία καμιά δὲν ἔχουνε, εἶναι γελοῖα, μάταια, φέροντα στολίδια. Τὴν ἀλήθειαν πρῶτα νὰ γυρέθῃ, πρῶτα τὴν ἐπιστήμη. Νὰ καλαιστησία, νὰ τέχνη, νὰ ταλίντο—εἰδμενὴ κι ἀριστοτέλεια δὲν ἀξίζει». (Ψυχάρης, Ἀπολογία).

Τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἡ προσέτις ὁ κ. Θαλῆς κ' ἐπειδὴ, θαρρῶ, πῶς ἂν ἤθελε μποροῦσε νὰ γράφῃ μὲ περισσότερη ἀλήθειαν καὶ πιὸ συμπιανόμενη τέχνη, θὰ εἶτανε φρόνιμο ἅμα ξαναγυρῇ στὰ χινοβούνια του—ἢ κι ἄλλοι—νὰ πάρῃ μαζί του μιὰ καλὴ γραμματικὴ, δύο τρία λεξικά, καμιά συλλογὴ δημοτικῶν τραγούδι, μὰ κανένα βιβλίον γαλλικόν. Καὶ νὰ μελετήσῃ.

Λυποῦμαι πῶς ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσω περισσότερο γιὰ τὴ μορφή τοῦ βιβλίου παρὰ γιὰ τίς ιδέες καὶ τίς εἰκόνες τοῦ ἔχει μέσα. Κι ἂ δὲν εἶταν ποὺ μὲ κακοκάρησε τὸ ξεχαρβαλωμένο κι ἀγκυλοπνιγμένο ἔμπασμα τοῦ κάστρου θὰ ἔφτανε μὲ πιὸ πρόθυμο τὸ θαμναστὴ ἴσαμε τὴν πενταμορφὴ ποὺ κρύφτηκε μέσα σὲ τέτοια σκοταδερά ρημάδια. Μὰ ἔσο γι' αὐτὸ ἔς τὰ βάλῃ ὁ κ. Θαλῆς μὲ τὸ κεφάλι του. Ἄν ἡ μορφή τοῦ βιβλίου εἶτανε κάλοψη κι ἀναιχτικὴ θὰ μοῦ εἶδνε κέρδι νὰ ξετάσω μὲ περισσότερη συμπαιδεία τὰ ψυχολογικὰ καὶ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὴν ἐντυπωτικὴν δύναμιν τοῦ ποιητῆ. Μὰ ἔτσι ποὺ εἶναι γραμμένο, κλειδαμπαρωμένο μὲ τρίπαχες θύρες κακογούστιζες κι ἀτσκαλύνες, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας μ' ἀνάγκασε νὰ σταματήσω στὴν ἐξώπορτα.

Β'. Β. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ.—ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Ἀλεξάνδρεια. Τύποις «Ταχυδρόμου» Γ. Τηρίου.

Γλωσσολόγος δὲν εἶμαι καὶ γι' αὐτὸ μ' ἀρκετὴ δυσπιστία γράφω τὰ λίγα τοῦτα λόγια γιὰ τίς Γλωσσικὰς Μελέτας τοῦ κ. Ἀποστολίδου. Γενικὰ θὰ εἰπα πῶς τὸ βιβλίον δὲ μοῦ φαίνεται ὅπως διόλου ἐπιστημονικὰ μελετημένο καὶ πῶς τὰ συμπεράσματα του δὲ μοιάζουνε πολὺ δικαιολογημένα καὶ βέβαια. Μᾶς εἰσπορεῖ ἀρκετὰ καλὰ τὴν ἐξουλιξία τῆς γλώσσας μᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἴσαμε τὴν ἐποχὴν τῆς σημερινῆς καὶ μᾶς φωτίζει τίς πολυποίκιλες παραλλαγὰς καὶ μορφὰς τῆς μὲ παραδείγματα καὶ περιεκτικὰς—συχνὰς μὰ πολὺ σύντομας, νομίζω. Ὁ κ. Ἀποστολίδης εἶναι τῆς ἰδέας πῶς ἡ δημοτικὴ ξε-

φύτρωσε ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑπική Διάλεχτο καὶ δὲ συμφωνεῖ οὔτε μὲ τὸν κ. Ψυχάρη οὔτε μὲ τὸν κ. Χατζιδάκη στὶς θεωρίες τους γιὰ τὴν καταγωγή της. Μπορεῖ ὁ κ. Ἀποστολίδης νὰ ἔχη δίκιο, μὰ τὰ ἐπιχειρήματά του μοῦ φάνηκαν κάπως ἀχαμνὰ καὶ βιαστικά, κι ἔν κ' ἔχη πάντα τὸ κουράγιο καὶ τὴν εὐκολία νὰ γνωμοδοτῇ καὶ νὰ μαντολογῇ, δὲ νομίζω νὰ φροντίζῃ καὶ πάντα νὰ βασιζῇ τὰ λεγόμενά του σὲ γεγονότα καὶ σὲ κείμενα καὶ σ' ἐπιστημονικὲς, ἀποδείξιμένες παρατηρήσεις. Τὰ θαυμαστικά κ' οἱ θυμοὶ καὶ τ' ἀηδιασμάτα τοῦ ξυμολῇ κάθε τόσο δὲν ἀποδείχνουν καὶ πολὺ μεγάλα πράγματα.

Τὸ πόρισμα τῆς μονογραφίας αὐτῆς εἶναι πῶς δὲν πρέπει νὰ θυσιάζουμε οὔτε τὴ δημοτικὴ οὔτε τὴν καθαρὴν μὰ πῶς ὠφέλιμο θὰ σταθῇ ἂν μπόρουμε νὰ τὶς συνταιριάζουμε σὲ τρόπο πού νὰ γίνουν ἓνα μιὰ μέρα. Γιὰ νὰ καταστήσουμε ὅμως ἐκεῖ χρειάζεται πρῶτα — λέει ὁ κ. Ἀποστολίδης — νὰ γράφουμε μὲ δημοτικὸς τύπος τὴ γλῶσσα (καὶ τότε ἀπὸ τοῦ θὰ κρέμεται ἡ καθαρὴ οὐσα) καὶ νὰ βροῦμε καινούριο ἀλφάβητο πού νὰ δύναται νὰ σημαίνει ὅλα τὰ φωνητικὰ συντακτικὰ τῆς δημοτικῆς. Κι ὁ μονογράφος τελειώνει λέγοντας ὅτι ἡ γλῶσσα πού γράφεται τώρα ἀπρέπει ἢ νὰ ἐξελληνισθῇ ἢ νὰ ἐκχυδαίσθῃ αὐτὴ καθ' ὅλοκληρίαν καὶ «ἐπειδὴ τὸ μὲν πρῶτον δὲν εἶναι δυνατόν, τὸ δὲ δεύτερον δὲν τὸ θέλομεν (ce premier me para impossible) κατ' οὐδέναν τρόπον, θὰ μένωμεν κατ' ἀνάγκην ἐκεῖ ὅπου εὐρισκόμεθα, οἱ μὲν θρηνηλογοῦντες, οἱ δὲ ὑπερφανεύμενοι διὰ τὴν κατὰ τασίν μας».

Σὰ σκοτεινούτσικο μοῦ μοιάζει αὐτὸ καὶ κάπως ἀπελπιστικό. Θὰ εἶταν ἴσως πιὸ λογικὸ ἂν ὁ κ. Ἀποστολίδης ἀντὶ νὰ γράφῃ στὴν καθαρὴν οὐσα ἐβαζέ ὁ ἴδιος σὲ πρᾶξιν τὴν προβληματικὴ γλῶσσα πού μας συστήνει καὶ μὲ τὸ ἀλφάβητο τοῦ λαχταρᾷ ἡ καρδιά του (ὅμως αὐτὸ τ' ὁμολογεῖ πολὺ δυσκατόρθωτο κ' ἴσως ἐπὶ τέλους νὰ ἔχῃ καὶ μερικὸ δίκιο γιὰ τὶς δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ ἀλφάβητου) κι ἀφοῦ καθάρισιν καὶ ξεπλύνῃ τὴ γλῶσσα ἀπὸ τοὺς ξενισμούς καὶ τοὺς ἀρχαϊσμούς πού τόσο τὸν πειράζουν. Ὡς τότες ὅμως ἐμεῖς οἱ κοινὸι ἄνθρωποι καὶ πολυγράφοι ἔχουμε, θαρρῶ, τὸ δικαίωμα νὰ ξακουθούμε νὰ γράφουμε τὴ δημοτικὴ ἔτσι πού μας τὴν ἔμαθαν καίνοι πού τὴν μελέτησαν καὶ τὴν μελετοῦν ὁλοένα, κι ἔν ἀργότερα φτάσουμε στὴ χρυσὴ ἐποχὴ πού μας τάζει—ἢ καλλιὰ πού δὲ μας τάζει—ὁ κύριος μονογράφος, τότε καιρὸς πάντα θὰ εἶναι νὰ σωφρονιστοῦμε καὶ τοῦ λόγου μας.

ΕΡΜΟΝΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΜΑΛΑΜΩ

(Ἡ ἀρχὴ τοῦ σὺ 173 φύλλο τοῦ «Νομᾶ»)

- Τώρα πού ἔγινε ἄς μείνῃ.
- Σὲ γελῶ, βρέ Γιῶργος· καταδέχουμ' ἐγὼ νὰ σὲ καταγγείλω γιὰ ἓνα σκυλλί. Ἄφῃς πού ἐμεῖς θὰ συβιβαστοῦμε νὰ μὴν τὴν πάρουμε οὔτ' ἐγὼ, οὔτ' ἐσύ.
- Αὐτὸ εἶναι δικός μου λογαριασμός.
- Καὶ τὸ ἄλλο· ἐσύ δὲν εἶχες τόσο στενὲς σκέψεις· ἀλληλογραφία δὲν εἶχατε.
- Δὲ θὰ σοῦ πῶ ἐμένα τί εἶχαμε.
- Καλὰ, δὲ σοῦ λέω καὶ περισσότερο. Μπορεῖ νὰ σ' ἀγαπήνῃ Χτὲς τὴν ἐκλεψέν ὁ Λαζός.
- Κ' ἐκεῖ πού ἔφυγε.
- Ξέρεις πού ξενύχτισε ἀπόψε; Στὸ βουνὸ μὲ τὸ Λαζό... Κέφυγε γελώντας πικρά.
- Ὁ Γιῶργος πῆγε στὸ σπῆτι καὶ κάθισε μοναχός

ΤΑ „ΗΛΥΣΙΑ“

(Ἀπάντησιν εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ «Νομᾶ»).

Ἀγαπητέ μου Ταυνόπουλε,

Ἡ προσοχὴ ποῦδωκε ὁ «Νομᾶς» στὴν ἐκδοσὴ τῶν «Ἠλυσίων», μὲ τὸ ἄρθρον τοῦ ἔξιου συνεργάτη του, μ' ὅλες τὶς ἀντιλογίες καὶ τὰ πειράγματά του—ἀντιλογίες ἀπὸ καλὴ πίστιν δὲν ἀμφιβάλλω—μ' ἔχουν ἐξαιρετικὰ ὑποχρεωμένο, ἐμένα καὶ τοὺς συνεργάτες μου. Δὲν μπορῶ νὰ μὴ προσέξω κ' ἐγὼ, μὲ τὴν ἴδια καλὴ πίστιν καὶ τὴν ἴδια ἀγάπην, σὲ ὅσα μοῦ γράφουνε. Περισσότερο ἀκόμη αἰσθάνθηκα τὴν ἀνάγκην νὰ σοῦ γράψω τὶς λίγες τούτες γραμμές, ἔχι γιὰ ν' ἀντικρούσω τὶς ιδέες τοῦ Τίμωνος, ὅσο γιὰ νὰ ἐξηγήσω μερικὰ πράγματα πού τ' ὀφείναι φυσικὰ ἀνεξηγήτητα ἢ ἀγγελλία, καὶ γιὰ νὰ διαλύσω κάποια παρεξήγησιν τοῦ συνεργάτη σου. Μέσα σ' ὅλο τὸ ἄρθρον τοῦ Τίμωνος, πρέπει νὰ τὸ μολογήσω πῶς ξεχωρίζω μιὰ εὐπάθειαν κ' ἐνὰ γλύστρημα εὐκολο στὴν παρεξήγησιν. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀνεξήγητο. Ὅταν ἀγαπᾷ κανένας—πρόσωπο γιὰ ἰδέαν, ἀδιάφορο—ἐύκολο πέφτει πάντα στὴ παρεξήγησιν. Εἶναι μιὰ γενικὴ ἀδυναμία ὅλων τῶν ἐρωτευμένων.

Καὶ πρῶτα—πρῶτα ὅσο γιὰ τὴ μέθοδον τῶν «Ἠλυσίων», συμφωνῶ μὲ τὸν Τίμωνα πῶς δὲν ἔχουν τὴ μέθοδον πού ἐννοεῖ καὶ διατυπώνει. Ἐδῶ ὅμως ἔχω τὴν ἀντίρρηση, πῶς σὲ κάποια ζητήματα ἡ «μέθοδος» βρίσκεται στὴν ἑλλειψιν τῆς σχολαστικῆς μεθόδου. Ὅταν ἡ «μέθοδος» δὲν εἶναι τοῦ νοῦ ἀρετὴ, καμμιά ἐξωτερικὴ τάξιν δὲν μπορεῖ νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἐσωτερικὴ ἀταξία. Ἡ Ὁμορφία ὅμως εἶναι ἀνώτερη ἀπ' τὴ «μέθοδον». Γιατὶ αὐτὴ μονάχα κάνει τὴ σκέψιν ρυθμικὴ, δηλαδὴ μεθοδική. Μέσα στὴν ἀταξία πού βλέπει ὁ Τίμωνας στὰ πρῶτα δημοσιεύματα πού ἀναγγέλλανε τὰ «Ἠλύσια» βασιλεύει πιστεῦσα μιὰ ἀνώτερη τάξιν καὶ κυβερνᾷ μιὰ ἀνώτερη συγγένεια: Ἡ τάξιν τῆς Μεγάλης Τέχνης καὶ ἡ συγγένεια τῆς Ὁμορφίας. Καὶ τὰ ἔργα πού ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴν Τάξιν καὶ σ' αὐτὴ τὴ Συγγένειαν δὲν ξεχωρίζουν κοινὸ καὶ κοινό. Εἶναι μιὰ ἀμφοσμία γιὰ θεοὺς καὶ γιὰ ἀνθρώπους. Ἡ «Ἀπολογία» τοῦ Σωκράτη, ζωντανεμένη ὅσο μπόρεσε ὁ μεταφραστὴς μὲ τὴ ζωντανὴ φωνὴ τοῦ ἔθνους, ἡ «Κόλαση» τοῦ Δάντη, τὸ «Ἐγγεῖριδιον» τοῦ Ἐπίκτητου, οἱ «Διάλογοι» τοῦ Λεοπάρδη, εἶναι ἀπλῆ καὶ ὑπέροχον τροφὴ πῶς εὐκο-

λοχώνευται ἴσως ἀπὸ τὰνανώσματα πού σερβίρουν οἱ ὀρημερίδες, καταδικάζοντας τοὺς ἀνανώστες τους σὲ μιὰ αἰώνια «φιλολογικὴ κοπροφαγία» ὅπως ἔγραφε κάποιος συνεργάτης μου στὸ «Ἄστυ».

Ἄς ἐρθοῦμε τώρα στὴν παρεξήγησιν, στὴν παρεξήγησιν πού τυφλώνει καὶ πού ἀδικεῖ καὶ πού παίρνει τὴ μορφή τῆς κακίας, χωρὶς κακία νὰ εἶναι. Ἡ κακία δὲν παρεξηγεῖ, παρεξηγεῖ ἡ ἀγάπη. Γι' αὐτὸ κάποτε ἡ παρεξήγησιν πληγώνει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἔχθραν. Ὁ Τίμωνας οὐδεὶς πῶς τὰ «Ἠλύσια» τὰ κυβερνᾷ ἓνα «ἀκαδημαϊκὸ πνεῦμα». Ἄν δὲν ἔξερε ὁ Τίμωνας τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου, δὲν θὰ τὸν ἀδικούσα. Μὰ εἶναι τόσο σφύρος, ὥστε νὰ τὴν ξέρῃ. Καὶ ὅταν ξέρῃ καὶ τούτο κ' ἐμένα, ὁ σφύρος του εἶναι ἀσυχώρετος. Ἄν ἡ λέξιν βρίσκειται στὴν ἀγγελλία ἢ σημασίαν τῆς βρίσκειται ἀνάμεσα στὶς γραμμές. Ἀκαδημαϊκὰ λέμε πολλὰ πράγματα, πού δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὸ esprit acadeimique. Ἡ ἀγγελλία ἤθελε ἀπλούστατα νὰ πῇ πῶς τὰ «Ἠλύσια» δὲν εἶναι περιοδικά, παρὰ μόνο στὸν τρόπο πού θὰ βγαίνει, πῶς δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὰ ἐπικαιρὰ καὶ τὰ σύγκαιρα ζητήματα, πῶς δὲν χρονογραφεῖ, πῶς δὲν συναγωνίζεται, οὔτε πολεμᾷ μὲ κανέναν. Ἄν ἔχει ἀήσυχία καὶ «ἡρεμία» ἔχει τὴν ἡσυχία τοῦ βιβλίου. Δὲν μπορεῖ νὰ τὰ κἀνῃ ὅλα, κάνει τὴ δική του δουλειά, χωρὶς ν' ἀποκλῇ τοὺς ἄλλους νὰ κἀνουν τὴ δική τους. Μὰ ποιὸς εἶπε πῶς εἶναι ἀπόλυτη ἀδράνεια ἡ ἀδράνεια τοῦ βιβλίου; Ἰσως μάλιστα ὁ πόλεμος καὶ ἡ δημιουργία πού κρύβονται καὶ κρυφοδουλεύουν μέσα στὴν ἡρεμία του, νὰ φέρουν τὶς μεγαλειότερες ἀνατροπές καὶ τὶς μεγαλειότερες ἀνάστασεις. Βρίσκει σ' αὐτὰ «τὸ ἀκαδημαϊκὸ πνεῦμα» ὁ Τίμωνας;

Ἡ ἄλλη παρεξήγησιν εἶναι ἀνάλογη. Μιὰ λέξιν τὴ γέννησε κι' αὐτὴ στὴν ἀγάπην τοῦ Τίμωνος. Εἶναι ἡ «τυραννία τῶν λέξεων», βλέπετε, ἡ πιὸ ἐπικίνδυνον τυραννίαν. Ὁ Τίμωνας ἐκρηκίσθηκε διαβάζοντας ὅτι: «τὰ «Ἠλύσια» θὰ χρησιμεύουν γιὰ νὰ δοκιμαθοῦν αἱ δυνάμεις τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας». Νὰ δοκιμαθοῦν! Τάχα δὲν πρόσεξε στὴν ἐννοίαν; Δοκιμᾷ κανένας τὸ χέρι του στὸν ἀγῶνα, γιὰ νὰ νοιώσῃ τὴ δύναμίν του καὶ νὰ τὸ δυναμώσῃ περισσότερο. Δοκιμᾷ τὸ παπούτσι του γιὰ νὰ τὸ πετάξῃ, ὅταν τὸν στενέβῃ. Δοκιμᾷ καὶ δοκιμᾷ. Τάχα ἡ δεύτερη δοκιμὴ ταιριάζει σὲ μιὰ γλῶσσαν; Μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψῃ ὁ Τίμωνας; Ὁ Prudhomme, μεταφράζοντας τὸν Λουκρήτιον, εἶπε πῶς κα-

του κλαίοντας. Ἀποβραδὺ δὲν μπορούσε νὰ κοιμηθῇ. Ὁ λίγος τὴν αὐγὴ ὕπνου του ἦταν πικρὸς μὲ κακὰ ἐνέματα. Ὅταν σηκώθηκε ἀκολούθησε τὸ δρόμο τῆς ἐξοχῆς. Ἔφτασε ψιλά κ' ἔγαιρε μπρούμυτα σὰ σκοτωμένος. Ἐκλείσε μὲς τὰ χέρια τὸ κεφάλι του. Τὰ δάκρυα ἔτρεχαν γοργὰ μὲ βογγητό. Ὑστερὰ κράτησε τὰ κλάματά του καὶ κοίταζε ἀθῶα τὰ κλαδιά, τὰ χόρτα, τὶς πέτρες. Ἀργοὶ ἀναπνεύματοι ἀνέβαιναν ἀπ' τὰ στήθια του. Προσπαθοῦσε μὰ τρόπος δὲν ὑπαρχε νὰ προσπεράσῃ ἀπ' ὅσα εἶχαν γίνει. Τὸν κρατοῦσαν σφιχτοδεμένα σκλάβοι τους. Οἱ σκέψεις του ἀκολουθώντας τὶς λαχτάρεις καὶ τοὺς πόθους ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ κάπου κόβονταν. Καλεῖ τὰ βουνὰ ν' ἀκούσουν τὸν πόνο του. Μιὰ πεντάμορφη μιὰ βασιλοπούλα τῶν περαμυθίων στὰ κάλλη, μιὰ πού κρατοῦσε ὅλη τὴ χάριν ὀλυμπίας θεᾶς, κι' αὐτὸς ὁ καλὸς κτηρ, τὸ παλληκάρι πού ὕμνωνε τὰ τραγούδια, ὁ κληρονόμος τῶν ἀρχαίων θεῶν—τὰ παιδιὰ τους, ἐκεῖνα θὰ ἔφεραν τὸν ὀλυμπισμὸ τύπο. Μὰ τί; τὸ ἄνθος τοῦ χωριοῦ κ' ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς του, τὸ μῦρον τῶν λουλουδιῶν, εἶχε πιὰ ξενιτσωτῇ ἀπ' τὴν καρδιά του. Γιατὶ εἶχε ζήσει ὡς τώρα; τί μπορούσε πλεῖα νὰ τοῦ δώτῃ ἡ ζωὴ; Ἐτσι τοῦ γλυκοφαίνοντάν ὁ θάνατος κοντὰ ἀπὸ τόσες γλυκὲς μέρες πούχε περάσει.

Τὸ πρόσωπό του τὸ χάιδευσεν φιλό ἀγέραι κι' ὁλοένα τοῦτο δυνάμωνε ἀνεμίζοντας τὰ μαλλιά του, ἐκεῖ πού ἀγάγια ἀγάγια τὸν κυρίευσεν ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου. Ν' ἀποθάνῃ ἓνα ἐρωτικὸν μάρμαρον στὸν πεθαμὸ κοντὰ τῶν λουλουδιῶν. Ὁ ἀέρας τώρα δυνάμωνε κ' ἔρχονταν σφυρίζοντας. Ὁ ἥλιος ἔβγαιεν ἀπὸ χοντρά σύννεφα. Τὰ φύλλα καὶ κλώνια τῆς μυγδαλιᾶς ἐκεῖ δίπλα γλυκοταράχτηκαν τραδώντας τὴν ψυχὴν τοῦ πούχε μείνει ἄνεργη. Δὲ σκίρτωναν, μόνο ἔβλεπε. Ὁ ἀέρας τὸν ἐσπρωξε νὰ σηκωθῇ καὶ στυλώθηκε στὴ μυγδαλιά. Νόμισεν πῶς εἶχε γίνει ἓνα μ' αὐτὴ. Αἰσθάνονταν ἀπὸ μέσα του νὰ βγαίνει τὸ λυγισμὸ τῶν κλαδιῶν καὶ τὸ ψιθυρο τῶν φύλων. Κ' ἴσως κ' ἡ μυγδαλιά νὰ ἐννοίωθε κι' αὐτὴ τὸν πόνο του, πού σειώταν ἀπ' τὶς ρίζες. Ἄφῃς τὴν ψυχὴν τοῦ νὰ ξανοιχτῇ στὴ λαχτάραν τῆς φύσης. Σφύριξε ὁ ἀνεμὸς στ' αὐτιά του. Ὁ ἥλιος χαμποφύγγει· μιὰ κ' ὕστερὰ λάμπει κατακάθαρος χρυσός. Ὁ ἀνεμὸς ὁλοένα καὶ δυνάμωνει. Μανίζει γύρω του μὲ χίλιες φωνές. Τὰ ξερὰ φύλλα ταξιδεύουν τὸν ἀέρα. Τὰ κλωνάρια βουίζουν, τὰ φύλλα τους τραγουδοῦν. Κι' ἀπ' τ' ἀντικρυνὸ ἀκρογιάλι κινοῦν τὰ κύματα φουερά. Ὁ ἥλιος φωτίζει ὑπέρλαμπρος τὸ πάλαιμά τους.